

Голові спеціалізованої вченої
ради ДФ 20 051.052
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

доктору історичних наук, професору,
декану факультету туризму
Великочому Володимирі Степановичу
(76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

**Офіційного опонента, кандидата історичних наук, доцента, завідувача
кафедри історії України Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича Гуйванюка Миколи Романовича на
кваліфікаційну наукову працю Паски Ганни Михайлівни
«Громадсько-політична діяльність Лева Бачинського (1872–1930 рр.)»,
подану до захисту у спеціалізовану вчену раду ДФ 20 051.052
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника на
здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
032 Історія та археологія (галузь знань 03 Гуманітарні науки)**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Представлена до захисту робота Паски Ганни Михайлівни на тему «Громадсько-політична діяльність Лева Бачинського (1872–1930 рр.)» є актуальною, зважаючи на виклики, перед якими постала Україна на сучасному етапі. Зокрема, в умовах національного культурно-державного утвердження теоретичного та практичного вирішення потребує проблема відновлення та повернення народів його багатовікової культурної спадщини. У цьому контексті невідповідним є великий інтерес до українського відродження кінця ХІХ – початку ХХ ст. – епохи, генетично найбільш спорідненої з національним ренесансом нашого часу.

Успішне розв'язання складних проблем державотворення, відродження та розвитку вітчизняної культури, утвердження духовності й національної свідомості в сучасних умовах розвитку Української держави можливе за умови повернення із забуття сотень імен видатних діячів духовної історії України, творча спадщина яких набуває сьогодні особливого значення.

З-поміж визначних постатей національного руху кінця XIX – початку XX ст., імена котрих були під суворою заборонаю за часів тоталітарного режиму, чи не найстаранніше й найпослідовніше викорінювали зі свідомості й пам'яті українців ім'я Лева Бачинського. Сьогодні це ім'я після більш як півстолітнього замовчування повернуто народові України.

Лев Бачинський уособлює собою новий тип українця-патріота, що сформувався у Галичині в кінці XIX – на початку XX ст. Адвокатська та громадсько-політична діяльність Лева Бачинського займає важливу складову в інтелектуальному, національно-культурному та державному розвитку України на переломі століть.

Волею долі йому було відведено роль одного з провідників українського національного руху. Незважаючи на те, що Л. Бачинський не завжди мав роль лідера, він був серед тих, хто здійснював найважчу, чорнову роботу на ниві служіння своєму народові.

Успішне розв'язання складних проблем державотворення, відродження та розвою вітчизняної культури, утвердження духовності й національної свідомості в сучасних умовах розвитку Української держави актуалізує порушену в дисертаційному дослідженні проблему.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Структура дисертації є логічно сформованою та спрямована на досягнення мети та завдань роботи, яка полягає у намаганні об'єктивного і комплексного вивчення громадсько-політичної діяльності Лева Бачинського.

На нашу думку, поставлені дослідницею завдання дозволяють досягти поставленої мети. Окрім з'ясування стану наукової розробки проблеми, аналізу теоретико-методологічної бази, дисертантка цілком логічно вирішила: охарактеризувати чинники, які вплинули на формування світогляду

Л. Бачинського; розкрити його партійну і громадську діяльність в австрійський період; дослідити депутатську роботу діяча в австрійському парламенті (1907–1918 рр.); показати місце і роль Л. Бачинського в подіях української національно-демократичної революції початку ХХ ст.; проаналізувати його суспільно-політичну діяльність у 1923–1930 рр.; висвітлити парламентську діяльність Л. Бачинського у сеймі Другої Речі Посполитої (1928–1930 рр.).

Заслуговує уваги те, що в роботі використано 106 одиниць зберігання з 27 фондів 11 архівних та музейних установ. Окрім того, опубліковані документи, матеріали тогочасної газетної періодики, мемуарна література, становлять 373 позиції. Загалом рецензована дисертаційна робота нараховує 534 позиції джерел, питома вага яких у загальному списку становить понад 65%. Це, безперечно, є вагомим аргументом для обґрунтування авторкою висновків своєї роботи.

Список наукової літератури, яку використала авторка, складає 309 найменувань. Наукова література є різноплановою та в поєднанні з джерелами дозволяє дисертантці виконати поставлені завдання.

У першому розділі дисертантка здійснила спробу теоретико-методологічного огляду громадсько-політичної діяльності Лева Бачинського у 1872–1930 рр.

У підрозділі 1.1. авторка з'ясувала стан розробки історіографії проблеми (с. 26–38), виокремивши радянську, діаспорну, зарубіжну та сучасну українську історіографію.

Підсумовуючи даний підрозділ, Г. Паска наголошує, що громадсько-політична діяльність Л. Бачинського найповніше відображена в сучасній українській історіографії, проте станом на сьогодні так і не підготовлено спеціального комплексного наукового дослідження, яке б повною мірою висвітлювало життя і громадсько-політичну діяльність Л. Бачинського (с. 38).

У підрозділі 1.2. (с. 27–51) дисертантка проаналізувала джерельну базу дослідження, яку поділила на чотири групи: 1) неопубліковані архівні матеріали; 2) епістолярні джерела; 3) опубліковані збірники документів; 4) тогочасна газетна періодика; 5) мемуарна література. У результаті чого прийшла до

висновку, що джерельна база вивчення життя та діяльності Л. Бачинського є достатньо репрезентативною та дозволяє дослідити партійну й депутатську роботу в австрійській і міжвоєнний періоди та державотворчу діяльність у 1914–1923 рр. (с. 51).

У підрозділі 1.3. (с. 51–60) дослідниця пояснює теоретико-методологічний інструментарій, яким послуговувалася при написанні рецензованого дослідження. Зокрема дисертантка переконливо пояснила спосіб використання принципів об'єктивності та історизму, загальнонаукових методів (індукція і дедукція, аналіз і синтез), спеціально-історичних (проблемно-хронологічного, порівняльно-історичного, причинно-наслідкового, діахронного, типологізації, критичного, біографічного й пресографічного). У той же час пояснення методологічного підходу має неконкретний, декларативний характер.

У другому розділі (с. 62–117) авторка розглядає особливості формування світогляду Лева Бачинського та його громадсько-політична діяльність в австрійський період.

Підрозділ 2.1. (с. 62–76) розкриває становлення особистості та початковий етап політичної праці Лева Бачинського. Тут авторка здійснила спробу висвітлити особистісне становлення Л. Бачинського на тлі епохи. Показано вплив родинного оточення на формування його національної ідентичності.

Показано роль освітнього простору в формуванні світогляду юнака. Зокрема дисертантка наголосила на тому, що під час навчання в Коломийській гімназії Л. Бачинський захопився поширеними серед молоді радикальними ідеями. Тут поряд із набуттям знань він отримав перший досвід громадської діяльності через участь у таємному учнівському гуртку, де можна було вільно висловлювати думки, відзначалися шевченківські свята та глибше вивчали історію рідного краю (с. 63).

У зазначеному підрозділі наголошено на тому, що в гімназійні роки Л. Бачинський знайшов друзів, із якими підтримував приязні відносини протягом усього життя – В. Стефаніка, В. Равлюка та Леся Мартовича. Також у цей час Л. Бачинський отримав перший досвід політичної діяльності.

Як зазначила авторка, завершальним етапом у становленні особистості Л. Бачинського стало навчання на юридичному факультеті Чернівецького університету, яке він розпочав у 1891 р. (с. 65).

Слушним є твердження дисертантки про те, що Л. Бачинський завдяки високому авторитету й наполегливості на протязі короткого часу здобув визнання у середовищі Русько-української радикальної партії (РУРП). Ще не будучи її членом, молодий політик брав участь у щорічних партійних з'їздах (с. 75).

У підрозділі 2.2. (с. 76–91) розкрито партійну та громадську діяльність Л. Бачинського у 1898–1914 рр. Зокрема дослідниця показала послідовну позицію Л. Бачинського у відстоюванні інтересів РУРП під час внутрішньої кризи 1899 р. Лев Бачинський разом з М. Павликом, С. Даниловичем, І. Макухом та К. Трильовським зберегли та піднесли на новий рівень зазначену партію.

Дисертантка у своїй роботі відзначила, що Л. Бачинський мав розвинуті лідерські якості та здібності, був противником будь-яких конфліктних ситуацій у середовищі партії та завжди прагнув до їх швидкого вирішення (с. 77).

У роботі відзначено плідну роботу Л. Бачинського над оновленням програми РУРП у 1904 р., у якій було висунуто ряд політичних вимог, що стосувалися таких сфер життя українського суспільства: перетворення Австро-Угорщини на федеративну державу, надання національно-територіальної автономії Східній Галичині та Північній Буковині, запровадження демократичних прав і свобод для населення краю, надання українській мові статусу державної в адміністрації Східної Галичини та шкільництві тощо (с. 89).

У зазначеному підрозділі розкрито діяльність Л. Бачинського також і як громадського діяча. Зокрема, показано його адвокатську діяльність. Висвітлено активну участь у січовому русі, а також діяльність у «Просвіті», «Народній спілці», «Хлопській раді» та ін. (с. 86–91).

Підрозділ 2.3 (с. 91–117) розкриває депутатську діяльність Л. Бачинського в австрійському парламенті. Зокрема у ході дослідження Г. Паска виявила чотирнадцять інтерпеляцій (депутатських запитів), поданих протягом 1907–1911 рр. (с. 100).

Дослідниця на основі свідчень сучасників, показала сильну сторону Л. Бачинського – його ораторські здібності та уміння переконувати опонентів, завдяки чому він користувався в суспільстві значним авторитетом.

Також у дисертації показано діяльність Л. Бачинського разом із Я. Остапчуком, С. Онишкевичем та Т. Войнаровським у діяльності земельної (рільничої) комісії. Зокрема, наголошується, що він не тільки брав активну участь у її засіданнях, але й надавав конкретні пропозиції (с. 92).

Дисертантка справедливо зауважує, що однією із формою депутатської діяльності Л. Бачинського були його усні виступи на засіданнях Рейхсрату, що було притаманно не всім українським депутатам. Приклади таких виступів наводяться на с. 103–104.

Третій розділ (с. 120–172) розкриває роль Лева Бачинського в державотворчих процесах у ході національно-демократичної революції на західноукраїнських землях 1914–1923 рр.

Підрозділ 3.1. (с. 120–134) розкриває політичну діяльність Л. Бачинського під час Першої світової війни. Авторка зазначає, що в період Першої світової війни Л. Бачинський відзначився активною участю у діяльності Загальної української ради (ЗУР). Від Української радикальної партії (УРП) його було обрано одним із заступників керівника організації К. Левицького. Після припинення діяльності ЗУР на початку листопада 1916 р. Л. Бачинський увійшов до складу новоствореної Української парламентарної репрезентації (УПР) та був призначений заступником її керівника. У рамках своєї праці в ЗУР та УПР політик долучався до вирішення ряду питань, а саме звільнення українських військовополонених із австрійських концтаборів, організації можливого переїзду ЗУР до м. Львів через вдалий контрнаступу австро-німецьких військ, закріплення єдиної назви для означення Легіону УСС тощо. Він перебував в опозиції до поміркованої політики керівництва ЗУР в особі К. Левицького та М. Василька у відносинах із австрійською владою.

У підрозділі 3.2 «Державотворча праця Л. Бачинського у період ЗУНР» (с. 134–138) дисертантка показала, що політик був прихильником ідеї утворення із земель Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття окремого

українського коронного краю. У роботі наведено ряд прикладів того, що цю думку Л. Бачинський активно пропагував під час різноманітних публічних заходів у яких брав участь (с. 135).

Ганна Паска розкрила роль Л. Бачинського у підготовці ухвали «Про Злуку Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою». Зокрема зазначила, що політик виступав за збереження після офіційного об'єднання тимчасового самоуправління на західноукраїнських землях. Свою позицію він аргументував суттєвими відмінностями обох республік, які були спричинені їхнім тривалим перебуванням у складі різних іноземних держав (с. 141).

Підрозділ 3.3 (с. 148–163) розкриває участь Л. Бачинського в політичному житті Західної Облaсті Української Народної Республіки (ЗОУНР). Дисертантка зазначила, що політична діяльність Л. Бачинського після об'єднання УНР і ЗУНР у січня 1919 р. зосереджувалася на вирішенні економічних проблем в ЗОУНР, розбудові національних фінансової, судової та освітньої систем. Основним його досягненням як голови земельної комісії Української Національної Ради (УНРaди) стала розробка і ухвалення законопроекту аграрної реформи. Як досвідченого правника Л. Бачинського було призначено екзаменатором іспиту на здобуття суддівських посад в ЗОУНР. Крім того, політик виступав проти непорозумінь і розбіжностей в українському політичному таборі (с. 162).

Розкриваючи роль Л. Бачинського в діяльності Міжпартійної ради підрозділ 3.4 (с. 163–172), дисертантка наголосила на тому, що політик був присутнім під час обговорення дискусійних питань на міжпартійних з'їздах та нарадах протягом 1921–1923 рр. Він, як і більшість галицьких політичних діячів, засуджував політику Польської держави в українському питанні та її прагнення інкорпорувати територію т. зв. «східних кресів» (с. 172).

Звершується дисертація четвертим розділом, у якому розкривається участь Лева Бачинського в суспільно-політичному житті Західної України (1923–1930 рр.) (с. 175–212).

На конкретних прикладах, у підрозділі 4.1 (с. 175–197) розглянуто партійну та громадську діяльність Л. Бачинського. Зокрема, відзначається, що

Л. Бачинський у міжвоєнний період був одним із найбільш впливових громадсько-політичних українських діячів західноукраїнських земель. За його участі велися переговори про об'єднання УРП з Українською партією соціалістів-революціонерів (УПСР), які завершилися утворенням у 1926 р. Української соціалістично-радикальної партії (УСРП)(с. 197).

У підрозділі 4.2 (с. 197–212), де висвітлюється депутатська праця Л. Бачинського в польському сеймі у 1928–1930 рр., наголошено на тому, що, будучи реальним політиком, ставши депутатом сейму, він очолив фракцію Української соціалістично-радикальної парламентарної репрезентації. На численних сеймових засіданнях Л. Бачинський захищав національні та соціальні права українського народу, гостро критикував польські органи влади, і, наскільки це було можливо, захищав українську справу.

Висновки (с. 214–219) підтверджують про чітке виконання дослідницею поставленої мети та завдань дисертації. Важливим здобутком авторки є її узагальнення досліджуваної проблематики, використання в тексті додатків до дисертації, що, з однієї сторони, деталізують досліджувану проблему, а, з іншої – є зручною візуалізацією багатьох аспектів громадсько-політичної діяльності Л. Бачинського.

Отримані дисертанткою результати мають також практичне значення. Зокрема їх можна використати в історико-краєзнавчій роботі, музейній справі, а також при написанні узагальнюючих праць з історії Галичини, історії українського парламентаризму та історії України.

Результати напрацювань Г. М. Паски викладені в 21 публікації (з них 4 – у співавторстві), 8 з яких – у фахових виданнях України.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. У науковій кваліфікаційній праці Паски Ганни Михайлівни «Громадсько-політична діяльність Лева Бачинського (1872–1930 рр.)» порушення норм академічної доброчесності не виявлено.

Відповідність змісту анотації основним положенням дисертації, зауваження дискусійні проблеми. Аналіз змісту анотації та основних положень тексту дисертаційного дослідження Г. М. Паски засвідчив їхню відповідність

загальним висновкам. Загалом зміст анотації відтворює основні положення тексту кваліфікаційної наукової роботи. Анотація не містить інформації, яка була б відсутньою в дисертації. Дисертація й анотація оформлені відповідно до п. 6, 7, 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Водночас хочеться висловити ряд **зауважень та побажань** до дисертаційної роботи Г. Паски:

1. При формулюванні наукової новизни окремі пункти викладено дещо незрозуміло. Так, дисертантка на с. 22 вказує, що нею «встановлено період перебування Л. Бачинського на посаді голови УРП в австрійський період (1905–1910 рр.)», в той же час, інших хронологічних меж, які мали бути нею спростовані, у дисертації не наводиться.

2. Незрозуміло, як дисертанткою «удосконалено факти про депутатську працю діяча у Рейхсраті (1907–1918 рр.) та польському сеймі (1928–1930 рр.); відомості, пов’язані з роботою Л. Бачинського в Українській радикальній партії–Українській соціалістично-радикальній партії (УРП–УСРП), Загальній українській раді (ЗУР) та Міжпартійній раді» (с. 22). Адже загальновідомо, що «удосконалення» істориком історичних фактів або подій є ознакою свідомої фальсифікації. Хоча, можливо, тут іде мова про неграмотне формулювання дослідницею цих пунктів.

3. Не до кінця зрозумілим є виділення дисертанткою групи неопублікованих архівних матеріалів та характеристика їх за архівними фондами. У той же час, варто було застосувати науковий підхід до характеристики джерел (законодавчі акти, діловодні акти, статистичні, програмні документи політичних партій тощо).

4. На нашу думку, при виборі методологічних засад, недоцільним є декларування про використання цивілізаційного підходу в даному дослідженні (с. 51–52), проте, доцільно було б використати методологічні засади

біографістики та теоретико-методологічні підходи у дослідженні ідентичностей, які допомогли б краще зрозуміти предмет дослідження.

5. Назва підрозділу 2.3 Депутатська робота в Рейхсраті є дещо неповною. виходячи з аналізу тексту. Передвиборча діяльність висвітлена на с. 91–100, а сама депутатська праця – на с.100–116.

6. Незрозумілим є твердження дослідниці «Депутатська діяльність Л. Бачинського носила опозиційний характер по відношенню до офіційної влади» (с. 102). Хоча насправді мала місце незгода Л. Бачинського з позицією окремих урядовців.

Водночас вказані зауваження та рекомендації не зменшують роль і значення дисертації для історичної науки України, яка формує позитивне враження глибиною проведеного дослідження, порядку викладу результатів дослідження і логікою його обґрунтування.

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України. Отже, дисертаційна робота здобувачки Г. М. Паски «Громадсько-політична діяльність Лева Бачинського (1872–1930 рр.)» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами). На нашу думку, авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Офіційний опонент:

доцент, кандидат історичних наук,

завідувач кафедри історії України

Чернівецького Національного університету

Імені Юрія Федьковича

М. Р. Гуйванюк